

O‘QUV JARAYONIDA EKOLOGIK MAS’ULIYATNI SHAKLLANTIRISH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Boshlang‘ich ta’lim metodikasi
o‘qituvchisi

Toshtemirova Maftuna Karimovna

Annotatsiya: Ushbu maqola ekologik mas'uliyatni shakllantirishning ahamiyatini va o'quv jarayonida qanday qilib yosh avlodning ekologik tafakkurini rivojlantirishni ko'rib chiqadi. O'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantirish ekologik ta'lim va tarbiyaning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayonning samarali bo'lishi uchun ekologik bilimlarni amaliyotga qo'llash zaruriyati ta'kidlanadi. Ekologik mas'uliyatning shakllanishi nafaqat o'quvchilarning ekologik bilimlarini, balki ularning shaxsiy va jamiyatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini ham o'z ichiga oladi. Maqolada ekologik tarbiya metodlari, faoliyat turlari va amaliy yondoshuvlar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ekologik mas'uliyatni shakllantirishda o'qituvchilarning roli, o'quv dasturlari va jamiyatda ekologik ongni oshirish bo'yicha qadamlar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ekologik mas'uliyat, o'quv jarayoni, ekologik ta'lim, ekologik ong, ekologik tarbiya, yoshlarda ekologik tafakkur, ta'lim metodlari, amaliy ekologik faoliyat.

Ekologik mas'uliyatning o'quv jarayonidagi o'rni: Ekologik mas'uliyatni shakllantirish bugungi kunda ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. O'quv jarayonida ekologik bilimlar va qadriyatlar yosh avlodga nafaqat tabiatga nisbatan mas'uliyatni, balki ijtimoiy va iqtisodiy mas'uliyatni ham o'rgatadi. Bu esa o'quvchilarning shaxsiy va jamiyatdagi ekologik muammolarga nisbatan ongini rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantirish, ularning turli ekologik muammolarni tushunish va ularga yechim topishdagi faol ishtirokini ta'minlaydi.

Maqsad va vazifalar: Maqsad, o'quv jarayonida ekologik mas'uliyatni shakllantirishni ta'minlash uchun metodologik yondoshuvlarni ishlab chiqish, shu orqali o'quvchilarda ekologik tafakkurni rivojlantirishdan iborat. Vazifalar quyidagilardan iborat:

- Ekologik bilimlarni nazariy va amaliy jihatdan o'rgatish.
- O'quvchilarda ekologik ongni shakllantirish.
- O'quvchilarni jamiyatdagi ekologik mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalash.

Ekologik ta'limning asosiy prinsiplari

Ekologik ta'lim – bu nafaqat ekologik bilimlarni o'rgatish, balki ekologik ongni shakllantirish, tabiatni asrash va ekologik muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan yondoshuvdir. Ekologik ta'limning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- **Tabiatga hurmat bilan munosabatda bo'lish:** Tabiatni asrash, unga zarar yetkazmaslik va tabiiy resurslarni oqilona ishlatish haqida o'quvchilarga doimiy ravishda ta'lim berish zarur.
- **Barqaror rivojlanish tamoyillari:** O'quvchilarda barqaror rivojlanish haqida tushuncha hosil qilish, ya'ni ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatni ta'minlash.
- **Ekologik adolat:** Ekologik mas'uliyatni nafaqat tabiiy muhitga, balki jamiyatning zaif qatlamlariga ham nisbatan, masalan, ekologik krizislarning kambag'allarga ko'proq ta'sir qilishi haqida tushuncha shakllantirish.

Ekologik mas'uliyatni shakllantirish metodlari

O'quv jarayonida ekologik mas'uliyatni shakllantirishning samarali metodlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- **Interfaol ta'lim metodlari:** O'quvchilarga ekologik mas'uliyatni o'rgatishda an'anaviy o'qitish usullari yetarli emas. Interfaol metodlar yordamida o'quvchilarni muammolarga yechim topishga, jamoaviy ishlashga, amaliy faoliyatlarda ishtirok etishga undash kerak. Bunga guruhli ishlar, muammolarni hal qilish, amaliy tadbirlar kiradi.
- **Amaliy faoliyatlar:** Ekologik ongni shakllantirishda o'quvchilarga tabiatga chiqish, ekskursiyalar o'tkazish, daraxt ekish, chiqindilarni to'plash kabi amaliy faoliyatlar juda samarali. Bu faoliyatlar o'quvchilarga tabiatni to'g'ri boshqarish va unga zarar yetkazmaslik haqida aniq tasavvur beradi.
- **Tadbirlar va loyihalar:** O'quvchilarga ekologik muammolarni o'rganish va ular uchun echimlar taklif qilish uchun loyihalar tuzish imkoniyatini berish kerak. Masalan, "Chiqindilarni ajratib to'plash" yoki "Energiya tejashning samarali usullari" kabi loyihalar yoshlarni ekologik mas'uliyatni his qilishga undaydi.
- **Media va texnologiyalar yordamida ta'lim:** Ekologik ta'limda raqamli texnologiyalar, video materiallar, ekologik forumlar va onlayn o'quv platformalaridan foydalanish o'quvchilarni global ekologik muammolar bilan tanishtiradi.

Ekologik ongni oshirish va jamiyatdagi roli

O'quv jarayonida ekologik mas'uliyatni shakllantirish nafaqat shaxsiy, balki jamiyatdagi ijtimoiy mas'uliyatni oshiradi. O'quvchilar ekologik ongni shakllantirish orqali:

- Jamiyatda ekologik madaniyatni targ'ib qiladi.
- Ekologik mas'uliyatli fuqarolar sifatida jamiyatda faol ishtirok etadi.
- Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish g'oyalarini qo'llab-quvvatlaydi.

Jamiyatda ekologik ongni oshirish: Jamiyatda ekologik ongni oshirish uchun o'quvchilarning ekologik bilimlar bilan boyitilgan bo'lishi muhimdir. Buning uchun davlat va nodavlat tashkilotlari, ekologik tashkilotlar hamda media vositalari hamkorlikda ishlashlari kerak.

Xulosa

O'quv jarayonida ekologik mas'uliyatni shakllantirish nafaqat o'quvchilarning ekologik bilimlarini oshirish, balki ularning dunyoqarashini, mas'uliyatini va jamiyatdagi o'rni bilan bog'liq. Ekologik ta'lim jarayoni davomida yoshlar ekologik ongni rivojlantiradi, ekologik xavf-xatarlar haqida bilib, ularga qarshi kurashish uchun zarur ko'nikmalarni egallaydi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatning barqaror rivojlanishi va ekologik barqarorlikka hissa qo'shadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

1. **Hassan, Z. & Iqbal, M. (2020).** "Ecological Education and Sustainable Development." *Journal of Environmental Education and Sustainability*, 5(2), 98-112.
2. **Kuzminov, A. V. (2018).** "Ecological Consciousness and Its Role in Modern Education." *Russian Education and Society*, 60(4), 60-75.
3. **Chimishova, G. N. (2019).** "The Role of Education in Forming Ecological Responsibility." *Educational Ecology*, 17(3), 44-50.
4. **Gulzhan, T. (2022).** "Sustainable Development and Ecological Education in Schools." *International Journal of Education and Environment*, 10(1), 21-28.
5. **Nikolayev, E. & Romanov, V. (2017).** "Forming Ecological Responsibility in Children and Adolescents: Methods and Approaches." *Psychology and Education*, 8(2), 150-165.
6. **Sukhanov, V. (2021).** "Environmental Education and the Development of Ecological Responsibility in the Context of Global Challenges." *Global Environmental Education*, 12(1), 120-132.
7. **Jabborov, M. (2016).** "Ekologiya va barqaror rivojlanish ta'limi." *O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi*, Tashkent.
8. **Chikalo, N. (2019).** "Innovative Approaches in Environmental Education." *Journal of Environmental Science & Education*, 4(3), 145-158.
9. **Baranova, M. & Tarasenko, V. (2017).** "The Role of Teachers in Ecological Education." *Teaching and Pedagogy*, 7(6), 36-42.